

Απαντήσεις Αρχαία Κατεύθυνσης 2014

A.1 Επομένως, οι αρετές ούτε εκ φύσεως ούτε αντίθετα με τη φύση υπάρχουν μέσα μας, που όμως έχουμε από τη φύση μας την ιδιότητα να τις δεχθούμε και γινόμαστε τέλει (τελειοποιούμε) με τον εθισμό. Ακόμα, όσες ιδιότητες έχουμε από τη φύση, πρώτα αποκτούμε τις δυνατότητες αυτών και ύστερα προχωρούμε στις αντίστοιχες ενέργειες (πράγμα που φαίνεται στις αισθήσεις μας' γιατί δεν αποκτήσαμε τις αισθήσεις (της όρασης και της ακοής) έχοντας δει πολλές φορές ή έχοντας ακούσει πολλές φορές, αλλά αντίθετα τις χρησιμοποιήσαμε έχοντάς τες και δεν τις αποκτήσαμε έχοντας κάνει και ξανακάνει χρήση τους)' τις (ηθικές) αρετές όμως αποκτούμε, αφού πρώτα τις εφαρμόσουμε στην πράξη, όπως ακριβώς συμβαίνει και στις άλλες τέχνες' γιατί όσα πρέπει να κάνουμε αφού τα μάθουμε, αυτά τα μαθαίνουμε κάνοντάς τα' για παράδειγμα, οικοδόμοι γίνονται με το να κτίζουν σπίτια και κιθαριστές με το να παίζουν κιθάρα' με τον ίδιο τρόπο λοιπόν γινόμαστε και δίκαιοι κάνοντας δίκαιες πράξεις, σώφρονες κάνοντας σώφρονες πράξεις, ανδρείοι κάνοντας ανδρείες πράξεις.

B.1 Ο Αριστοτέλης συνοψίζει όσα έχει πει στα προηγούμενα κεφάλαια των Ηθικών διακρίνει την αρετή σε δυο είδη: στη διανοητική και την ηθική. Οι δυο αυτές μορφές σχετίζονται με τα αντίστοιχα μέρη της ψυχής του ανθρώπου. Οι διανοητικές αρετές όπως η σοφία, η σύνεση, η φρονηση σχετίζονται με το καθαρά λογικό μέρος της ψυχής. Οι ηθικές αρετές όπως η δικαιοσύνη, η σωφροσύνη, η ανδρεία είναι σχετικές με το επιθυμητικό μέρος της ψυχής, που μετέχει και στο λογικό και στο άλογο μέρος της ψυχής. Η διανοητική αρετή γεννιέται καλλιεργείται και αυξάνει με τη συστηματική διδασκαλία και απαιτεί πείρα και ορισμένο χρόνο για να γίνει κτήμα εκείνου που τη διδάσκεται. Οφείλονται λοιπόν κατά κύριο λόγο στη διδασκαλία, είναι μεταδόσιμες, την κύρια ευθύνη της μετάδοσης τους έχει η εκπαίδευση και οι φορείς της αλλά και το ίδιο το άτομο. Η ηθική αρετή από την άλλη οφείλεται στον εθισμό, στη συνήθεια που δημιουργείται με τη επανάληψη Αριστοτέλης στηρίζει αυτή τη θέση του στην ετυμολογική συγγένεια ήθους-έθους και περνά από την ετυμολογική στη σημασιολογική τους σχέση. Αφού λοιπόν οι ηθικές αρετές είναι αποτέλεσμα συνήθειας και επανάληψης και για την απόκτηση τους βασικό ρόλο παίζει ο εθισμός, την ευθύνη για την κατάκτηση της ηθικής αρετής έχει κυρίως αυτός που με θέληση και επιμονή ασκείται σε αυτήν: το ίδιο δηλαδή το άτομο, «ο μαθητής».

B.2 Ο Αριστοτέλης προκειμένου να αποδείξει ότι οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν εκ φύσεως αντλεί τα επιχειρήματα του από τις προσωπικές δραστηριότητες του ανθρώπου όπως οι τέχνες και οι πράξεις του αλλά και από τις φυσιολογικές λειτουργίες του, όπως οι αισθήσεις (ακοή και όραση). Έτσι παρατηρεί ότι οι άνθρωποι, όπως και στις τέχνες, πρώτα εξασκούνται στις ηθικές αρετές και ύστερα τις αποκτούν. Συγκεκριμένα, πιστεύει ότι κάθε ον αποτελείται από δυο στοιχεία αξεχώριστα, την ύλη και τη μορφή. Η ύλη περιέχει μέσα της τη μορφή στην αρχή δυνάμει και αν οι κατάλληλες προϋποθέσεις θα την αποκτήσει και ενέργεια. Η δύναμις είναι η αρχική, η στοιχειώδης, η ατελής μορφή, η δυνατότητα που έχει ένα ον η ένα πράγμα να γίνει κάτι ενώ η ενέργεια η πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας. Οι δυνάμεις συνδέονται με το «πρότερον», ενώ οι ενέργειες με το «ύστερον», εννοώντας ότι οι δυνάμεις έχουν χρονική μόνο προτεραιότητα έναντι των ενεργειών. Μάλιστα προκρίνει την ενέργεια αφού σε αυτήν είναι παρούσα η ηθική ευθύνη του ανθρώπου. Σε όσες ιδιότητες λοιπόν υπάρχουν εκ φύσεως προηγείται η δυνατότητα και ακολουθεί η ενέργεια, παράδειγμα οι αισθήσεις. Η δυνατότητα της ακοής και της όρασης υπάρχουν εκ φύσεως και μετά πραγματώνονται. Υπάρχει δηλαδή η ικανότητα και ύστερα γίνεται χρήση της. Στις ηθικές αρετές όμως δε συμβαίνει το ίδιο. Ο άνθρωπος γεννιέται χωρίς να τις έχει από τη φύση αλλά με την ικανότητα να τις δεχτεί. Έτσι όσον αφορά τις ηθικές αρετές προηγείται σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η ενέργεια και ακολουθεί η δυνατότητα κατάκτηση δηλαδή της ηθικής αρετής. Με άλλα λόγια ασκείται πρώτα κανείς σε μια αρετή και ύστερα την αποκτά πχ ενεργώντας με δίκαιο τρόπο γίνεται δίκαιος και πράττοντας αντίστοιχα γίνεται ανδρείος η σώφρων. Επομένως η ηθική αρετή, όπως καταλήγει ο συλλογισμός, δεν υπάρχει εκ φύσεως αφού δεν ακολουθεί την πορεία όσων υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως. Άξιο τέλος να επισημανθεί ότι τα επιχειρήματα πρότερο και ύστερον δεν αναφέρονται σε χρονικές βαθμίδες: παρελθόν, παρόν, μέλλον αλλά σε χρονικές σχέσεις: προτερόχρονο, ταυτόχρονο, υστερόχρονο.

B.3 Πριν από όλα όμως ο Αριστοτέλης χρειαζόταν να κάνει μια σημαντικότερη διάκριση. Ας παρακολουθήσουμε πώς οδηγήθηκε στη διάκριση αυτή: Η ψυχή του ανθρώπου, είτε ο Αριστοτέλης, αποτελείται κατ' αρχήν από δύο μέρη, από το *λόγον ἔχον* μέρος και από το *ἄλογον* (με δική μας διατύπωση: ο άνθρωπος ως ζωντανός οργανισμός λειτουργεί με δύο τρόπους: α) με βάση τη λογική του, β) με τρόπους που δεν έχουν καμιά απολύτως σχέση με το λογικό του). Η αρχική όμως αυτή διμερής "διαίρεση" κατέληξε σε μια τριμερή "διαίρεση", αφού ο Αριστοτέλης διέκρινε τελικά α) ένα καθαρά *ἄλογον* μέρος της ψυχής, β) ένα καθαρά *λόγον ἔχον* μέρος της, και γ) ένα μέρος που μετέχει και του *ἄλογου* και του *λόγον ἔχοντος* μέρους της ψυχής. Το πρώτο, είπε, έχει σχέση με τη διατροφή και την αύξηση του ανθρώπινου οργανισμού και άρα δεν έχει καμιά απολύτως σχέση με την αρετή· το τρίτο (ο ίδιος το ονόμασε *ἐπιθυμητικόν*) έχει σχέση με τις αρετές που περιγράφουν τον χαρακτήρα του ανθρώπου (*ἠθικές αρετές*), ενώ το δεύτερο, που αφορά απόλυτα και καθαρά το λογικό μας, έχει σχέση με τις *διανοητικές* μας αρετές (με τη σοφία λ.χ. ή τη φρόνηση). Έτσι ο Αριστοτέλης κατέληξε να διακρίνει τις ανθρώπινες αρετές σε *ἠθικές* και *διανοητικές*.

B.4

οὔσης: ουσία, οντολογία [ουσιαστικά]

ανούσιος, εσθλός, ετυμολογία, ἔτυμον, , ουσιαστικός, παροντικός [επίθετα]

ἔσχηκε: ἔξη, καχεξία, μέθεξη, παροχή, σχέση, σχήμα [ουσιαστικά]

απροσχημάτιστος, αργόσχολος, πολιούχος, σχηματικός [επίθετα]

πεφυκότων: ευφυΐα, φύση, φυτό [ουσιαστικά]

αυτοφυής, ἔμφυτος, ευφυής, ιδιοφυής, κατάφυτος, μεγαλοφυής [επίθετα]

χρησάμενοι: ιδιοχρησία, κατάχρηση, χρέος, χρήση, χρήστης [ουσιαστικά]

αχρησιμοποίητος, ἀχρηστος, δύσχρηστος, εύχρηστος, χρήσιμος [επίθετα]

μανθάνομεν: μάθημα, μάθηση, μαθητής [ουσιαστικά]

αμαθής, ἀμαθος, καλομαθημένος, μαθηματικός, μαθησιακός, μαθητικός [επίθετα]

Γ.1 Νομίζω (υποθέτω), δηλαδή, πως όλοι σας δεν αγνοείτε, ότι ως τώρα (ήδη) έχουν γίνει πολλά παρόμοια γεγονότα, που στην αρχή τουλάχιστον όλοι θεώρησαν ότι είναι συμφορές και συμπονούσαν αυτούς που τα έπαθαν, ύστερα όμως κατάλαβαν ότι τα ίδια ακριβώς αυτά είχαν γίνει αιτίες πάρα πολύ μεγάλων αγαθών. Και γιατί πρέπει να πούμε τα μακριά; Ακόμη και τώρα θα μπορούσαμε να βρούμε τις πόλεις αυτές που, βέβαια, υπερέχουν, εννοώ την πόλη των Αθηναίων και των Θηβαίων, ότι προόδευσαν όχι από την ειρήνη, αλλά από όσα στον πόλεμο, αφού πρώτα δυστύχησαν, ύστερα πάλι επανέκτησαν τις δυνάμεις τους · και απ' αυτές (θα μπορούσαμε να βρούμε) την πρώτη ότι έγινε αρχηγός της Ελλάδος, τη δε δεύτερη ότι τόσο μεγάλη έχει γίνει σήμερα, όσο ποτέ μέχρι τώρα κανένας δεν το περίμενε να γίνει· διότι η φήμη και η δόξα συνηθίζουν να γίνονται όχι με την ησυχία (αποχή από πολεμικές ενέργειες, αδράνεια), παρά με τους αγώνες.

Γ.2

ὕμᾱς (ἕ)

πόρρω: πορρωτάτω

ἀγαθῶν: εὖ

αὐτάς: ὑμῶν αὐτῶν

ἡγεμόνα: ἡγεμόσι

οἴμαι: ᾤετο

ὑπέλαβον: ὑπειλήφθαι

τοῖς παθοῦσι: τοῖς πεισομένοις

ἔγνωσαν: γνοίη

καταστᾶσαν: κατάστηθι

Γ.3 α.

ὕμᾱς: υποκείμενο του ειδικού απαρεμφάτου οὐκ ἄγγοεῖν

συμφοράς: κατηγορούμενο στο ἄς που είναι υποκείμενο στο εἶναι

τοῖς παθοῦσι: επιθετική μετοχή, αντικείμενο του συνηχθέθησαν

τί: αιτιατική της αιτίας λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο δεῖ λέγειν

λαβούσας: κατηγορηματική μετοχή στο τὰς πόλεις που είναι αντικείμενο στο εὐροομεν ἄν.

ἡγεμόνα: κατηγορούμενο στο τὴν μὲν (που είναι αντικείμενο στο εὐροομεν ἄν) μέσω της κατηγορηματικής μετοχής καταστᾶσαν

Γ.3.β Ὁ ρήτωρ εἶπεν ὅτι αἱ γὰρ ἐπιφάνειαι καὶ λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγῶνων γίνεσθαι φιλοῖεν.

Ὁ ρήτωρ εἶπεν τὰς γὰρ ἐπιφανείας καὶ λαμπρότητας οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγῶνων γίνεσθαι φιλεῖν.

Επιμέλεια: Μωυσιάδου Λένα, Χατζηκαλλινικίδου Φωτεινή.